

ПОПОВ Г. В.,
кандидат юридичних наук,
начальник відділу досліджень
проблем ювенальної юстиції
Науково-дослідного інституту
(Національна академія
прокуратури України)

УДК 347.963

НАПРЯМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ

У статті досліджується діяльність прокурора щодо попередження злочинності неповнолітніх з урахуванням норм чинного законодавства та останніх досягнень юридичної науки. Зроблено висновок про те, що роль органів прокуратури нашої держави у сфері профілактики злочинності неповнолітніх залишається визначальною і полягає у реалізації інформаційної, координаційної та наглядової діяльності. Констатується, що таке становище повинно бути не лише збережено, а й посилено у майбутньому, зокрема після прийняття нового Закону України «Про прокуратуру».

Ключові слова: прокурор, неповнолітні, злочинність, попередження, профілактика.

В статье исследуется деятельность прокурора по предупреждению преступности несовершеннолетних с учетом норм действующего законодательства и последних достижений юридической науки. Сделан вывод о том, что роль органов прокуратуры нашего государства в сфере профилактики преступности несовершеннолетних остается определяющей и заключается в осуществлении информационной, координационной и надзорной деятельности. Констатируется, что такое положение должно быть не только сохранено, но и усилено в будущем, в частности после принятия нового Закона Украины «О прокуратуре».

Ключевые слова: прокурор, несовершеннолетние, преступность, предупреждение, профилактика.

This article examines the activities of the prosecutor for the prevention of juvenile crime based on current legislation and the latest developments of jurisprudence. It is concluded that the role of the prosecution of our state in the prevention of juvenile crime and is still a determinant in the implementation of information, coordination and oversight activities. It is stated that this situation should not only be preserved, but also strongly in the future, particularly when adopting a new Law of Ukraine «On the Prosecutor».

Key words: prosecutor, juveniles, crime, prevention.

Вступ. Концепція Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2010 р. № 1911-р) визначає, що поширення дитячої бездоглядності і безпритульності, що відбувається, зокрема, через зменшення кількості позашкільних гуртків і секцій, призводить до збільшення кількості правопорушень, вчинених неповнолітніми та за їх участю, випадків втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність [1].

Основними проблемами у вказаній сфері, які потребують розв'язання, є:

- недосконалість нормативно-правового, організаційного, фінансового, кадрового та інформаційного забезпечення профілактики правопорушень;
- неналежний рівень комплексних запобіжних заходів, спрямованих на усунення причин та умов вчинення правопорушень, профілактичної роботи з особами, схильними до їх вчинення;
- низький рівень правової культури населення, роз'яснювальної роботи з формування відповідального ставлення громадян до питань дотримання законності, особистої участі в охороні громадського порядку, профілактики правопорушень та боротьби із злочинністю;
- відсутність дієвого механізму участі громадськості у забезпеченні правопорядку в державі;
- недостатня увага органів державної влади до питань організації дозвілля молоді, її зайнятості та відпочинку;
- недосконалість механізму взаємодії правоохоронних органів з місцевими органами влади з питань розроблення конкретних заходів, спрямованих на підвищення ефективності профілактики правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що актуальне питання попередження злочинності неповнолітніх неодноразово висвітлювалось у публікаціях таких учених, як Ю.В. Баулін, В.В. Голіна,

О.М. Джужа, А.П. Закалюк, В.С. Зеленецький, О.М. Литвак, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій та інші дослідники.

Разом із тим потребує свого поглибленого вивчення діяльність прокурора щодо попередження злочинності неповнолітніх з урахуванням норм чинного законодавства та останніх досягнень юридичної науки.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних напрямів діяльності органів прокуратури з попередження вчинення злочинів особами до 18 років.

Результати дослідження. Відповідно до п. 4.8. Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року» (затверджена Законом України від 5 березня 2009 року № 1065-VI) метою захисту прав дітей, які вчинили правопорушення, є профілактика правопорушень з боку дітей, значне зменшення кількості злочинів, вчинених дітьми, приведення умов їх утримання у спеціальних установах для дітей у відповідність із міжнародними стандартами [2].

Засобами активізації профілактичної роботи з метою запобігання правопорушенням у дитячому середовищі у програмі визначено:

- запровадження у практику новітніх методів та форм роботи з дітьми, схильними до правопорушень;
- підвищення рівня обізнаності дітей шкільного віку з правових питань.

Крім того, одним з основних завдань у вказаній сфері є вдосконалення моніторингу щодо:

- стану дитячої злочинності та злочинів, вчинених проти дітей;
- стану дотримання прав, а також створення умов для перебування дітей у приймальниках-розподільниках для дітей органів внутрішніх справ, слідчих ізоляторах, спеціальних виховних установах Державного департаменту України з питань виконання покарань, школах соціальної реабілітації та професійних училищах соціальної реабілітації органів освіти;

– забезпечення соціального патронажу дітей, які відбувають покарання у спеціальних виховних установах Державного департаменту України з питань виконання покарань (на даний час – Державна пенітенціарна служба України) або звільнені з них, для того, щоб:

а) забезпечити дотримання прав на житло відповідно до законодавства України для неповнолітніх, звільнених із спеціальних виховних установ Державного департаменту України з питань виконання покарань, а також влаштування їх на роботу чи навчання;

б) вжити заходів щодо зменшення кількості випадків повторного вчинення злочинів дітьми до кінця 2016 року не менш як на 20 відсотків;

в) вивчити можливість створення системи ювенальної юстиції в рамках проведення реформи судової системи з метою поліпшення національного законодавства у сфері захисту прав дітей, удосконалення превентивної і профілактичної роботи з метою запобігання вчиненню дітьми злочинів та інших правопорушень, створення ефективної системи реабілітації неповнолітніх правопорушників.

У Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні (схвалена Указом Президента України від 24 травня 2011 року № 597/2011) передбачається, що для досягнення поставленої мети необхідно:

– удосконалити систему профілактики дитячої злочинності на основі застосування відновних та проактивних методик;

– забезпечити ефективне правосуддя щодо неповнолітніх, які вчинили правопорушення, з урахуванням вікових, соціально-психологічних, психофізичних та інших особливостей розвитку;

– сприяти розвитку відновного правосуддя;

– створити ефективну систему реабілітації неповнолітніх, які вчинили правопорушення, з метою їх перевиховання та ресоціалізації [3].

Система профілактики злочинності та злочинів неповнолітніх у сучасних умовах має враховувати позитивний досвід і разом із тим – нові вимоги суспільства. При цьому маються на увазі:

- поєднання державних і суспільних засад, сил і ресурсів такої діяльності;

- здійснення комплексного впливу на особу, середовище, діяльність суб'єктів виховання і профілактики, громадську думку;

- розподіл функцій між окремими учасниками профілактичної діяльності з тим, щоб уникнути дублювання;

- визначення сфери застосування заходів виховання, забезпечення нормальних життєвих умов, соціальної допомоги і профілактики, включаючи правові її форми;

- перехід у разі необхідності від переважно загальновиховних до правових заходів впливу, забезпечення достатності й своєчасності цього впливу [4, с. 290].

Говорячи безпосередньо про місце та значення діяльності органів прокуратури у сфері попередження дитячої злочинності, пропонується визначити, що така діяльність є комплексною і включає наступні напрями:

– *інформаційно-аналітичний*. Так, інформація в системі прокуратури – це сукупність відомостей, які відображають усі її складові щодо виконання завдань, які стоять перед прокуратурою, а також дані, що характеризують стан дотримання законів [5, с. 81]. Взагалі, інформаційно-аналітична система має реалізувати наступні цілі [6, с. 284-286]:

– аналітично-попереджувальну (відстежувати події, що виходять за межі звичайного «сигналу тривоги»);
– освітню (подавати необхідні факти разом з компетентною оцінкою фахівців, яким можна довіряти);

– прогнозу (довідуватися про можливі дії та час їх появи, прогнозний вплив цих дій на зміну ситуації).

Під інформаційним забезпеченням прокуратури слід розуміти дії прокурорсько-слідчих працівників, спрямовані на збирання, облік, накопичення, розподіл, аналіз, збереження, пошук і передачу інформації, необхідної для наглядової та іншої діяльності прокуратури, і зміцнення законності в районі, місті [7, с. 58].

Завдяки накопиченню відомостей про порушення законів неповнолітніми особами прокурор володіє інформацією щодо стану законності у вказаній сфері, що дає можливість найбільш повно висвітлювати це у засобах масової інформації.

Крім того, доцільними є виступи перед дитячою аудиторією. До тематики виступів перед аудиторією неповнолітніх слід включити питання:

а) про основні обов'язки та права неповнолітніх, про відповідальність за правопорушення та злочини;

б) про діяльність правоохоронних органів, що беруть участь у попередженні правопорушень і злочинів неповнолітніх;

в) про форми участі самих неповнолітніх та молоді у боротьбі з правопорушеннями, підтриманні громадського порядку, охороні майна громадян та організацій [8, с. 541-542];

– *координаційний*. Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про прокуратуру» Генеральний прокурор України і підпорядковані йому прокурори з метою підвищення ефективності протидії злочинності та корупції координують діяльність правоохоронних органів з питань протидії злочинності та корупції [9].

Крім того, у ч. 1 ст. 8 проекту Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 2013 року № 3541 визначено, що Генеральна прокуратура України організовує та координує діяльність усіх органів прокуратури з метою забезпечення ефективного виконання функцій прокуратури [10].

У п. 6 наказу Генерального прокурора України «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» від 1 листопада 2012 року № 16 гн (далі – наказ № 16 гн) визначено, що для узгодження дій правоохоронних органів з протидії злочинності в молодіжному середовищі треба активно використовувати можливості проведення координаційних заходів.

На координаційних та міжвідомчих нарадах прокурорів усіх рівнів зобов'язано заслуховувати інформації керівників відповідних органів і служб, керівників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування про виконання вимог законів щодо захисту прав і свобод дітей, у тому числі у сфері профілактики правопорушень серед дітей, запобігання бродяжництву та бездоглядності, притягнення до відповідальності осіб за втягнення дітей у злочинну та іншу протиправну діяльність;

– *наглядовий*. На даний час, відповідно до ст. 1 Закону України «Про прокуратуру» Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори здійснюють нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів.

Згідно ж зі ст. 30 Закону України «Про прокуратуру» прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство.

Проект Закону України «Про прокуратуру» також передбачає, що прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 1 ст. 26).

Пункт 7 наказу № 16 гн покладає на прокурорів обов'язки щодо забезпечення нагляду за додержанням прав і свобод дітей органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, щодо попередження, своєчасного виявлення, припинення і розкриття кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми та за їх участі, розшуку осіб, які переховуються від органів слідства та суду.

Підпункт 7 п. 11.1 наказу № 16 гн зобов'язує прокурорів усіх рівнів перевіряти додержання прав дітей у спеціальних установах, де вони перебувають, а також в органах, які здійснюють громадський контроль, беруть участь у виконанні кримінальних покарань та застосуванні інших примусових заходів щодо неповнолітніх: у підрозділах кримінально-виконавчої інспекції, органах внутрішніх справ, що проводять індивідуально-профілактичну роботу з неповнолітніми, які відбувають покарання, не пов'язані з позбавленням волі, та звільненими від виконання покарань, в Українській психіатричній лікарні з суворим наглядом, відділеннях психіатричних лікарень із звичайним та посиленним наглядом, спостережних комісіях місцевих органів виконавчої влади, службах у справах дітей.

Необхідно наголосити, що особливої уваги прокурора потребує діяльність підрозділів кримінальної міліції у справах дітей, оскільки відповідно до п. 1.2. Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей (КМСД) (затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2012 року № 1176) основними завданнями підрозділів КМСД є:

– організація та здійснення заходів профілактики з дітьми в навчальних закладах, за місцем проживання з метою запобігання вчиненню ними адміністративних і кримінальних правопорушень;

– організація та здійснення заходів індивідуальної профілактики з дітьми, що вчинили адміністративні та кримінальні правопорушення, були засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, звільненими зі спеціальних виховних установ;

– ужиття заходів щодо недопущення рецидивної злочинності серед дітей;

– установлення місцезнаходження дітей у разі їх безвісного зникнення;

– розкриття кримінальних правопорушень, учинених дітьми;

– виявлення та припинення фактів жорстокого поводження з дітьми, учинення стосовно них насильства, у тому числі батьками, законними представниками;

– організація надання правової та психологічної допомоги дітям, які є потерпілими в кримінальному провадженні чи стали свідками кримінального правопорушення [11].

Також слід підкреслити, що відповідно до пп. 6 п. 4 наказу № 16 гн одним із пріоритетних напрямів нагляду за додержанням і застосуванням законів і представницької діяльності треба визначити забезпечення додержання законів про попередження насильства в сім'ях стосовно дітей, запобігання поширенню продукції, яка пропагує насильство, жорстокість, сексуальну розпусту, попередження негативного впливу на свідомість та розвиток неповнолітніх.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що роль органів прокуратури нашої держави у сфері профілактики злочинності неповнолітніх згідно з чинним законодавством залишається визначальною і полягає у реалізації інформаційної, координаційної та наглядової діяльності. Такий стан справ має бути не лише збережений, а й посилений у майбутньому, зокрема після прийняття нового Закону України «Про прокуратуру».

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2010 року № 1911-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-%D1%80>.
2. Про затвердження Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року»: Закон України від 5 березня 2009 року № 1065-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>.
3. Про схвалення Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні : Указ Президента України від 24 травня 2011 року № 597/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/597/2011>.
4. Проблеми протидії злочинності : підруч. / [Кальман О.Г., Козьяков І.М., Куц В.М, Лизогуб Б.В., Мірошніченко С.С., Подільчак О.М., Толочко АМ., Туркот М.С.]; за ред. проф. О.Г. Кальмана. – Х. : Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. – 352 с.
5. Прінь Л. Інформаційно-аналітичне забезпечення – передумова планування роботи / Л. Прінь // Вісник прокуратури. – 2006. – № 4. – С. 81–85.
6. Бебик В.М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка публікрилейшнз: моногр. / Бебик В.М. – К. : МАУП, 2005. – 440 с.
7. Курочка М.Й. Прокурорський нагляд в Україні: підручник / Курочка М.Й., Каркач П.М. ; за ред. проф. Е.О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2004. – 424 с.
8. Настольная книга прокурора / [Андреев Б.В., Алексеев А.И., Амиров К.Ф. и др.] ; под ред. С.И. Герасимова. – М. : Научно-исследовательский институт проблем укрепления законности и правопорядка, 2002. – 840 с.
9. Про прокуратуру : закон України від 5 листопада 1991 року № 1789-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.
10. Про прокуратуру: проект Закону України від 5 листопада 2013 року № 3541 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=48935&pf35401=281461>.
11. Про затвердження інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей (КМСД): наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2012 року № 1176 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0121-13>.

